

YANGI DAVR MAQOM IJROCHILIK AN'ANALARI

Buxoro davlat universiteti Musiqa ijrochiligi va madaniyat kafedrası 12-1 vokal 20 guruh talabasi

Bozorov Bahrom Bo'ston o'g'li

Annotatsiya: Ushbu maqolada maqom an'alarini davom ettirgan maqom ijrochilari va ularning yutuqlari haqida batafsil bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Buxoro Shashmaqomi, Xorazm maqomlari, Farg'ona-Toshkent maqom yo'llari, jamoaviy (ansambl)

Mustaqil diyorumizda kasbiy musiqa an'alarini yangi tarixiy shart-sharoitlarda rivojlantirishga qaratilgan muhim ishlar amalga oshirilmoqda. Ma'lumki, mumtoz musiqiy merosimizning eng ulkan qismini maqom ijodiyoti tashkil etadi. Bugungi Mustaqil O'zbekistonda maqomotning uch asosiy turi - Buxoro Shashmaqomi, Xorazm maqomlari va Farg'ona-Toshkent maqom yo'llari musiqa amaliyotida joriy bo'lib kelmoqda. Maqomlarda mujassam bo'lgan ma'naviy-badiiy go'zalliklarni jonli jarayonda namoyon etish va ularni tinglovchiga yetkazib berishda ijrochilik san'ati qariyb hal qiluvchi ahamiyat kasb etishi ma'lum. Binobarin, mumtoz maqomlarning asrlar osha hayoti va rivoji, bir qator omillar qatorida, shubhasiz, ustoz-hofiz va sozandalarning yuksak ijrochilik mahorati bilan ham uzviy bog'liqdir. Bu jarayonlarning yorqin ifodasini kekxa, yetuk hamda yosh avlodga mansub o'nlab san'atkorlar, ajoyib xalq hofizlariyu taniqli xonanda va sozandalar faoliyatida kuzatish mumkin. Bu o'rinda atoqli sozanda, O'zbekiston xalq artisti, "Buyuk xizmatlari uchun" ordeni sohibi Turg'un Alimatov, O'zbekiston xalq hofizlari, xonanda, sozanda va bastakor Orifxon Hotamov va Fattohxon Mamadaliyev, O'zbekiston xalq artisti, sozanda va bastakor G'anijon Toshmatov, O'zbekiston xalq hofizlari Muhammadjon Karimov, Quvondiq Iskandarov, Hasan Rajabiy, O'zbekiston xalq artisti, hofiz Otajon Xudo'yshukurov, O'zbekiston xalq artistlari, sozanda va bastakorlar G'ulomjon Hojiqulov, Abduhoshim Ismoilov, O'lmas Rasulov, O'zbekiston xalq artistlari Munojot Yo'lchiyeva va Maryam Sattorovalarning ijodkorona ishlari ayniqsa ibratli bo'ldi. Xususan, bu san'atkorlar oldingi safdoshlari - Yunus Rajabiy va Risqi Rajabiy, Faxriddin Sodiqov, Hoji Abdulaziz Rasulov, Domla Halim Ibodov, Matyusuf Xarratov, Komiljon Otaniyozov va b. - singari maqomlar hamda bastakorlik ijodiyotiga mansub asarlarning betakror ijroviy talqinlariga erisha oldi va bu yo'nalishda o'ziga xos ijro va ijod uslublarini mushtarak etgan maktabga asos soldilar. Shu bilan birga "ijodiy yondoshuv tamoyili" maqomlarni jamoaviy (ansambl) tarzda ijro etishda ham kuzatilmoqda. Bu borada eng avvalo maqom an'anaviy ansamblarining tarkibi e'tiborni o'ziga tortadi. Hozirgi kunga kelib respublikamizda maqom ansambli ijrochiligi an'analari yangi shakllarda o'z hayotini davom ettirmoqda. Chunonchi, respublikada yetakchi ijodiy jamoa - Yunus Rajabiy nomidagi Maqom ansambli ushbu mumtoz ijrochilikda muhim o'ringa ega tanbur va doyra cholg'ulari mavqeini saqlagan holda yana ud va qonun kabi sozlardan (g'ijjak, nay, qo'shnay, chang, rubob qatorida) keng foydalanib kelmoqda. Ansambl repertuaridan asosiy o'rin olgan Shashmaqom va Farg'ona-Toshkent maqom yo'llarining yangi ijro talqinlarini SD papkalariga muhr etish ishi galdagi ijodiy vazifalardan biri sifatida belgilash mumkin. Zero ansamblning ko'p yillar davomida orttirgan ijro malakasi va jamlagan ijodiy quvvati bu kabi vazifalarni hal etishga yetarlidir. Ma'lumki, maqom san'ati tarixining uzun o'tmishi davomida har biri o'ziga xos uslubli

(mahalliy) ijro maktablari qaror topgan edi. Shulardan eng yirik markazlari qatorida Buxoro, Samarqand, Xorazm (Xiva), Qo‘qon, Ho‘jand, Andijon, Toshkent maktablarini qayd etish mumkin. Quvonarli tomoni shundaki, endilikda bu maktablarning unutilayozgan ilg‘or ijodiy an‘analarini ayta tiklash, davom ettirish va rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yuzaga keldi. Xususan, Buxoro-Samarqand

maktablarida Shashmaqom aytim yo‘llarini turk-o‘zbek g‘azaliyoti (Lutfiy, Sakkokiy, Navoiy, Mashrab va b.lar) bilan birga fors-tojik tilida bitilgan g‘azallar (Rudakiy, Tabriziy, Hofiz, Jomiy, Bedil va b.lar) asosida “o‘qish” an‘anasi mavjud edi. Bu an‘ana va shu voqa uslubiga xos boshqa badiiy jihatlar Buxoroda faoliyat ko‘rsatayotgan Maqomchilar ansambli, Samarqanddagi an‘anaviy ansambllar faoliyatida, shuningdek, Farg‘ona-Toshkent maqom ijro yo‘llariga doir ayrim ko‘rinishlar Toshkentda O‘lmas Saidjonov rahbarligidagi ansambl, vodiya mashhur “Anor”, “Sarvigul”, “Meros” kabi ansambllar tomonidan hayotga tatbiq qilinmoqda. Xorazm maqomlariga mansub ko‘hna badiiy an‘analar Xorazm viloyat televideniyesi qoshidagi Hojixon Boltayev nomidagi Maqom ansambli (asoschisi Ro‘zimat Jumaniyozov, badiiy rahbari Bozorboy O‘rinov) tomonidan qayta tiklandi.

Xususan, ansambl o‘zining faoliyatida Xorazm maqomlaridan Rost, Buzruk, Navo, Dugoh va Segoh aytim yo‘llarini an‘anaviy ijrochilik asosida sadolantirishga hamda ularni magnit tasmlariga tushirishga muvaffaq bo‘ldi. Shu asnda bu maqomlardan ham ta‘lim tizimida keng foydalanish imkoni yuzaga kelganligi quvonarlidir. Qayd etilayotgan bu ijobiy holatlar maqom ijrochiligi sohasi tobora keng tus olayotganligini, bu yuksak san‘at namunalaridan xalqimizning turli ijtimoiy guruhlarini bahramand etish imkoniyatlari mavjudligini, shu jumladan, so‘nggi asrlarda maqomchilik an‘analari ancha susaygan vohalarga (masalan, Surxondaryo,

Qashqadaryo va b.) ham bu san‘at yoyila boshlaganligini ko‘rsatadi. So‘nggi paytlarda maqomlarni, xoh katta, xoh kichik shaklda bo‘lsin, turkum tarzida ijro etish an‘anasiga doim ham rioya qilinmayotganligi va, aksincha, uning tarkibiy qismlarini konsert sahnalarida alohida (yakka ko‘rinishda) ijro etish tamoyili tobora odatiy tus olayotganligi ko‘zga tashlanmoqda. Ma‘lumki bu salobatli san‘atning teran mazmun-ma‘nolari turkum darajasidagina o‘zining barcha (boshlang‘ich, o‘rta va yakuniy) bosqichlarini to‘la ifoda eta oladi. Shu bois ustozlar maqomlarni imkon boricha turkum holda ijro etib kelganlar. Shashmaqom, Xorazm maqomlari va Farg‘ona-Toshkent maqom yo‘llari ilg‘or ijrochilik an‘analarini namoyon etish - poytaxtimizda har to‘rt yilda bir marotaba o‘tkazib kelingan maqom ijrochilarining Yunus Rajabiy nomidagi Respublika tanlovlarida muhim tus oldi. Xususan, tanlov Nizomiga ko‘ra sozanda raqobatchilar birinchi bosqichda Shashmaqom Mushkiloti cholg‘u bo‘limidan Tasnif, Tarje, Gardun kuylarini, shuningdek, Xorazm maqomlari va Farg‘ona-Toshkent maqom yo‘llaridan bir muxtasar turkumini ijro etishlari shart bo‘lgani e‘tiborlidir. Tanlovning ikkinchi bosqichiga o‘tgan sozandalar Shashmaqomning Nasr bo‘limidan Talqin va Nasr sho‘balarini (taronalari bilan), shuningdek, Savt yoki Mo‘g‘ulcha sho‘balari shoxobchalaridan Talqincha, Qashqarcha, Soqiynoma, Ufarlaridan birontasini va Mushkilot bo‘limidagi Muxammaslardan birini sadolantirishi kerak. Va, nihoyat, uchinchi bosqich *bellashuvi*da Shashmaqom Nasr bo‘limidagi Saraxborlardan biri (barcha taronalari bilan), Mushkilot bo‘limidan esa Saqil kuylaridan biri hamda sozanda ixtiyor etgan asar ijro etilishi kerak. Tanlovda ishtirok etuvchi xonandalar ham maqomotning qariyb barcha yo‘llaridan namunalar ijro etishlari shart. Jumladan, birinchi bosqichda Shashmaqomning Talqin yoki Nasr sho‘basi (taronalari bilan), ikkinchi bosqichda Savt yoki Mo‘g‘ulcha sho‘balari barcha shoxobchalari bilan, shuningdek

Xorazm maqomlaridan yoki Farg‘ona-Toshkent maqom yo‘llaridan Chorgoh, Dugoh-Husayn, Bayot, Bayoti-Sheroziy kabi bir muxtasar turkum, uchinchi bosqichda esa Shashmaqom Saraxborlaridan biri (taronalari bilan) va xonanda ixtiyor etgan asar ijro etiladi. 1997 yildan boshlab ko‘hna Samarqand shahrida har ikki yilda o‘tkazilishi an‘anaga aylangan “Sharq taronalari” Xalqaro musiqa festivali nafaqat respublikamiz, va Markaziy Osiyo mintaqasi doirasida, balki jahonshumul ahamiyatiga molik hodisaga aylandi desak hech mubolag‘a bo‘lmaydi. Zero, Sharq mamlakatlaridan tashqari yana Fransiya, Polsha, Germaniya, AQSH, Angliya kabi Yevropa va boshqa qit‘alardan tashrif buyurgan mashhur va taniqli musiqa san‘ati namoyandalari ishtirok etgan mazkur bayramona tadbir bois qadimiy va mushtarak an‘analar o‘zaro yanada yaqinlashdi, ijodiy hamkorlikka keng yo‘l ochildi, qolaversa, jahon xalqlari o‘rtasida tinchlik, barqarorlik, hamjihatlik o‘rnatilishi ishiga salmoqli ulush qo‘shildi. Ayni paytda festival bois o‘zbek mumtoz kasbiy musiqasini jahon “sahnasi” uzra targ‘ibiga keng yo‘l ochildi. Xususan, O‘zbekiston xalq artisti, “Ofarin” mukofoti sohibi (2001) Munojot Yo‘lchiyeva 1997 yili “Sharq taronalari” I – Xalqaro musiqa festivalida birinchi o‘rinni qo‘lga kiritdi, 1999 yili “Sharq taronalari” II - Xalqaro musiqa festivalida O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan artist Nasiba Sattorova bosh sovrin - “Gran-Pri”ga sazovor bo‘ldi. 2003 yili Dilnura Qodirjonova 1-o‘rin, 2009 yili Matluba Dadaboyeva va xalq cholg‘ulari ansambli, 2011 yili “Sato”, 2013 yili Abror Alimatov (tanbur, sato) 2-o‘rin. Bu san‘atkorlar o‘zbek mumtoz musiqasi dovrug‘ini jahonga yoyishda salmoqli hissa qo‘shmoqdalar. 2003 yilning 7-noyabrida nufuzli YUNESKO xalqaro tashkiloti Shashmaqomni jahon nomoddiy merosining durdonasi, deya e‘lon qildi hamda uning an‘analarini yangi shart-sharoitlarda saqlash va rivojlantirishga qaratilgan maxsus dastur qabul qildi. O‘zbekistonda ko‘rilgan muhim chora-tadbirlar natijasi o‘laroq xalqchil, milliy, shu jumladan, mumtoz maqom an‘analarini rivojlantirish borasida yangi ufqlar namoyon bo‘lmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Kholmurodovna R. U., Obidovna R. M. Social norms, sanctions and personality //Вестник науки и образования. – 2020. – №. 21-2 (99). – С. 115-118.
2. Рамазонова У. Х., Сайфуллаева О. М. Развитие чувства ритма у детей //Проблемы науки. – 2021. – №. 1 (60). – С. 49-51.
3. Ramazonova U. X., Esanova M. J. An‘anaviy xonandalik rivojida maqomlarning o‘rni //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 496-501..
4. Ramazonova O. K., qizi Mustaqimova G. G. Formation and Development of National Musical Traditions //european journal of innovation in nonformal education. – 2022. – Т. file:///C:/Users/user/Downloads/Telegram Desktop/Бехруз Болтаев (2).rtf2. – №. 1. – С. 336-339
5. Рамазонова У. Х., Эсанова М. Ж. Подготовка молодых певцов к ансамблевому выступлению //Наука, техника и образование. – 2021. – №. 2-1 (77). – С. 88-91.
6. Kholmurodovna U. R. Formation of publicistic performing skills in singing. – 2021.
7. Ramazonova U. H., Muhamadova M. The spiritual impact of traditional sound exercises on the minds of students. – 2022.
8. Ramazonova O. K., Shukurov M. Historical development of status. – 2022.
9. [ВАЖНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В НАУКЕ ОБ ОСНОВАХ ТЕХНИКИ ПЕНИЯ](#). Угиллой Холмуродовна Рамазанова, Мафтуна Бахадировна Давронова. 2023/12/15 International conference on multidisciplinary science Том1Номер 6 Страницы 94-96

10. [ВНЕДРЕНИЕ И ПРИМЕНЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ВСОЗНАНИИ СТУДЕНТОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ.](#) Угиллой Холмуродовна Рамазанова, Малика Курбановна Нематова 2023/12/15 International conference on multidisciplinary science Том 1 Номер 6 Страницы 97-99
11. Behruz Boltayev Hamidovich INTERPRETATION OF THE METHODS OF BUKHARA SHASHMAKOM AND THE FUNDAMENTALS OF MAKOM. *Academia Science Repository*, 4(04), 1063–1066. Retrieved from <http://academiascience.com/index.php/repo/article/view/90>
12. Behruz Boltayev Hamidovich. (2023). AL-FARABI AND IBN SINA'S CLASSIFICATION OF THE FOUNDATIONS OF THE THEORY OF "IYKUT" METHODS IN ORIENTAL MUSIC EDUCATION. *Academia Science Repository*, 4(04), 102–104. Retrieved from <http://academiascience.com/index.php/repo/article/view/414>
13. Boltayev B. H. The content and methodology of the process of establishing the voice of students in singing //МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА. – 2024. – Т. 2. – №. 2. – С. 179-188.
14. Boltayev B. H. Vuxoroshashmaqomidoyrausullarijrolaritalqini //TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN. – 2023. – Т. 1. – №. 4. – С. 67-74.
15. Boltayev B. H. O 'ZBEK MILLIY QO 'SHIQCHILIGINING QADR TOPISH XUSUSIYATLARI //Journal of Universal Science Research. – 2023. – Т. 1. – №. 12. – С. 312-318.
16. Samieva M. BUKHARA PERFORMANCE METHOD A FACTOR FOR DEVELOPING THE MORAL QUALITIES OF ADOLESCENT STUDENTS //" ONLINE-CONFERENCES" PLATFORM. – 2022. – С. 191-194.
17. Samiyeva M. A., Ramazonov A. V. O 'ZBEK MUMTOZ MUSIQASI-O'QUVCHILAR QIZIQISHINI SHAKLLANTIRISH OMILI //BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIIY JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 12. – С. 31-36.
18. Azimovna S. M. et al. THE BUKHARA PERFORMANCE STYLE IS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF MORAL QUALITIES OF TEENAGERS //Zeta Repository. – 2023. – Т. 4. – №. 04. – С. 1067-1071.
19. Мустафоев Б. И., Самиева М. А. БУХАРСКИЕ ДРЕВНИЕ МУЗЫКАЛЬНЫЕ ГРУППЫ-СРЕДСТВО ОБРАЗОВАНИЯ //European Science. – 2021. – №. 2. – С. 26-28.
20. Ortiqov, E. . (2023). Musiqa Madaniyati Ta'limida Musiqiy Savodxonlik Faoliyatini Tutgan O'rni. *International Conference on Multidimensional Research and Innovative Technological Analyses*, 106–112. Retrieved from <https://conferenceseries.info/index.php/ICMRITA/article/view/835>
21. [Взгляды восточных мыслителей на узбекскую народную музыку.](#) УХ Рамазанова - Multidisciplinary Journal of Science and Technology, 2023
22. [O'ZBEK MUMTOZ MUSIQASIDA SHASHMAQOMNING O'RNI VA ANAMIYATI](#)
O Farangiz - TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIIY ..., 2022
23. [Важность использования инновационных технологий в науке об основах техники пения.](#) Угиллой Холмуродовна Рамазанова, Мафтуна Бахадировна Давронова 2023/12/15 International conference on multidisciplinary science 1 694-96

24. [Внедрение и применение инновационных технологий в сознании студентов в образовательном процессе.](#) УХ Рамазанова, МК Нематова - International conference on multidisciplinary science, 2023

25. [Преподавание ответвлений шашмакома на уроках традиционного пения как педагогическая проблема.](#) УХ Рамазанова, МД Эсанова - International conference on multidisciplinary science, 2023

26. Ражабов Тухтасин Ибодович, Ибодов Уктам Расулович ОБЕСПЕЧЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО НАСЛЕДИЯ В ОБУЧЕНИИ ПЕСНЯМ БУХАРСКОГО ДЕТСКОГО ФОЛЬКЛОРА НА УРОКАХ МУЗЫКИ // Вестник науки и образования. 2020. №21-2 (99). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/obespechenie-natsionalnogo-naslediya-v-obuchenii-pesnyam-buharskogo-detskogo-folklor-na-urokah-muzyki> (дата обращения: 26.10.2023).

27. Rajabov T. I., Ibodov O. R. O'zbek Xalq Musiqa Merosda O'quvchilarni Vatanparvalik Ruhida Tarbiyalash Vositasi // IJTIMOIIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIIY JURNALI. – 2021. – T. 1. – №. 6. – С. 139-145.

28. Ortiqov O. R. MA'NAVIY-MA'RIFIY ISHLAR JARAYONIDA MAFKURAVIY IMMUNITETNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI (OLIY TA'LIM MUSSASALARI MISOLIDA) // Экономика и социум. – 2022. – №. 3-2 (94). – С. 1130-1135.

29. Ortiqov O. R. MA'NAVIY-MA'RIFIY ISHLAR JARAYONIDA MAFKURAVIY IMMUNITETNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI (OLIY TA'LIM MUSSASALARI MISOLIDA) // Экономика и социум. – 2022. – №. 3-2 (94). – С. 1130-1135.

30. БОЛТАЕВ Б. Х. ПРОБЛЕМЫ НАУКИ // ПРОБЛЕМЫ НАУКИ Учредители: Олимп. – №. 4. – С. 98-100.

31. Hamitova S. B., Gulzira N. AN'ANAVIY XONANDALIKNI O'QITISHNING DOLZARB MASALALARI // International conference on multidisciplinary science. – 2024. – T. 2. – №. 5. – С. 114-117.

32. Qo'chqorova U. D., Hamitova S. B. MAQOM SAN'ATINING YOSHLAR TARBIYASIDAGI ORNI // International conference on multidisciplinary science. – 2024. – T. 2. – №. 5. – С. 105-109.

33. Hamitova S. B. AN'ANAVIY XONANDALIK VA UNING RIVOJLANISH TARIXI // International conference on multidisciplinary science. – 2024. – T. 2. – №. 5. – С. 110-113.